

jelentőséghez jut Pierre d'Alencon, IX. Lajos ötödik fia, akinek a krónikát ajánlotta („domino suo”), s elhalálozási dátuma, ugyanis 1283. április 6-án Salernóban halt meg. (Szűcs Jenő még úgy tudta, hogy 1284-ben hunyt el.) Szerzőnk vele már 1270 végén személyesen találkozhatott és akár szolgálatába is léphetett, amikor az visszatért dél-itáliába a tuniszi kereszties hadjáratról. Forrásokkal is bizonyíthatóan 1271 elején tartózkodott Dél-Itáliában, s innen indult vissza Franciaországba, akit a magyar klerikus követhetett. Ráadásul szerzőnk Bartolomeo Pignatelli messinai érseket is élőnek mondja, aki pedig 1270 júniusában meghalt (Szűcs Jenő szerint 1272-ben). Mindez alapján a mű megírására is egy hosszabb időszakot javasol, 1270-től kezdődően.

Hosszabban foglalkozik a műnek Guillaume de Nangis krónikájához való viszonyával. A korábbi kiadással ellenében a 77. fejezet után a Waitz kiadásból és a magyar fordításból elhagyott következőket is kiadja, mivel befejezetlennek tekinti ugyan a művet, de ide tartozónak érzi azokat. Egyúttal arra is érdemes felfigyelni, hogy a régi fordítás fejezetszámaihoz képest az új kiadásban elcsúszások vannak, ami a hivatkozásokat meg fogja nehezíteni.

Az új kiadás nem kis előnye, hogy a forrásra vonatkozó újabb szakirodalomról is értesülünk, így Lidia Capo 1977-es tanulmányától Nemerkenyi Előd szócikkével bezárólag.⁶ A kiadás nem kis előnye, hogy Alberto Tamburrini kifogásolható színvonalú munkája után közreadja a krónika mértékadó olasz fordítását.⁷ A munka gondos jegyzetapparátusa is remélhetően bátorítást fog jelenteni egy új, modern magyar fordítás elkészítéséhez. Ugyanakkor a szerző előkészületben lévő szövegkiadásai közül érdemes odafigyelni a *Rerum Italicarum scriptores* sorozatban majdan megjelenő, magyar vonatkozásokban gazdag Domicus de Gravina, *Chronicon de rebus in Apulia gestis* című munkájára.

Veszprémy László

YOSSI MAUREY

MEDIEVAL MUSIC, LEGEND, AND THE CULT OF ST. MARTIN (THE LOCAL FOUNDATIONS OF A UNIVERSAL SAINT)

(Cambridge University Press, 2014. 298 o., \$110.00, ISBN 9781107060951)

A zenetörténész szerző, a Chicagói Egyetemen középkori egyházi zene témakörében PhD címet szerzett Yossi Maurey, 2008 óta a Jeruzsálemi Zsidó Egyetem Zenetudományi Tanszékének tanára. Könyvének központi szereplője Szent Márton, akinek Tours-i tiszteletét mutatja be liturgia- és zenetörténeti források alapján. Szent Márton jelentőségét a francia történelemben jól érzékelteti, hogy a Frank Királyság első keresztény királya, Klodvig Szent Márton védelmének tulajdonította győzelmét az ariánus vizigótok felett 507-ben (Tours-i Szent Gergely: *Historiae...*). Szent Márton köpenyének ereklyéjét a karoling királyok csatákban *palladium*ként hordozták. Capet Hugótól a Nagy Francia Forradalomig a francia királyok viselték a Tours-i Szent Márton templom apátja címet. A Tours-i Szt. Márton templom fontosságát jelzi, hogy a 813-ban tartott Châlons-i zsinat, Rómával egyenrangú zarándok úticélként jelölte meg a tours-i szent sírját. A „Szent Márton köpenyére” való esküvés elfogadott volt az igazságszolgáltatásban.

A szerző a bevezetésben felvázolja Tours város kialakulásának történetét a kezdetektől a XV. századig, bemutatva az egyházi központokat, és a világi erőviszonyokat. A Szent Márton alapította Marmoutier apátság vezetői közül kiemelkedik Alcuinus (apát: 796–804), Nagy Károly császár tanácsadója. Tours város folyamatos változásában vezető szerepet játszott a két egyházi központ: a Szent Márton-templom nyugaton és a Szent Mórnak, majd Szent Gatiennék (Tours első püspöke) szentelt székesegyház keleten; a két központot a Loire-ral párhuzamosan futó két út kötötte össze.

⁶ Lidia Capo: Da Andréa Ungaro a Guillaume de Nangis : un'ipotesi sui rapporti tra Carlo I d'Angiò e il regno di Francia. *Mélanges de l'École française*, 89. (1977) 811–888.o.; Andreas of Hungary. In: *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*. Ed. Graeme Dunphy, vol. 1. Leiden, Boston, Brill, 2010. 38. o.

⁷ Descrizione della vittoria riportata da Carlo conte d'Angio. Cassino (FR), Ciolfi, 2010.

A harmadik egyházi központ, Marmoutier apátság a Loire jobb partján, nem a város része, de állandó rivalizálás folyt a három egyházi pólus között.

Az első fejezet bemutatja a szent testi és rituális birtoklásának kérdéseit. Maurey szerint a szentek neve, alakja és tisztelete hasonlít némileg a modern brand-ekhez: nemcsak birtokolják őket, hanem kereskednek velük. Nagy Károlynak fontos az apátság, úgy látja, hogy a közösség kicsiben leképezi a Frank Birodalom egészének állapotát. Ezért utasítja Alcuinust, hogy tegyen rendet azon bizonytalanság ügyében, hogy szerzetesi vagy kanonoki életformát folytatnak-e az apátságban. Az életformát végleg eldöntötte a 817-es aacheni zsinat: a kanonokok életstílusa azonban sok kívánnivalót hagyott maga után, ugyanis gyakran elhanyagolták liturgikus kötelességeiket.

A szerző részletesen tárgyalja az öt XIII–XIV. században hozott liturgikus reformot egyrészt a papok és a kanonokok számának, feladatainak, kötelességeinek, díjazásának változásai, másrészt az ünnepek liturgiájának módosulásai szempontjából. A legfontosabb ünnep november 11-e – Szt. Márton halálának és mennyei újjászületésének megülvése – a Karácsonnyal egyenrangú, és részben annak mintájára celebrált pompával történt. A második legfontosabb, ugyancsak „hétyertyás” ünnep július 4-e – Márton püspökké avatásának és egyben translációjának ünnepe.

A második fejezet a tisztelet és a liturgia kialakulása és elterjedése mögötti erők feltérképezése. Sulpicius Severusnak a Márton halála előtt néhány hónappal befejezett *Vita*-ja nyomán vált Márton püspök Szent Mártonná, és az apostolokkal egyenrangúvá. Sulpicius Severus egyetemes szentként mutatja be Márton, s nem hangsúlyozza különösebben Tours-hoz való kapcsolatát. Természetesen sok más egyházi személy hozzájárult a tisztelet terjedéséhez a himnuszoktól kezdve, a verses életrajzokon át a misztériumjátékokig: a VI. század második felében Gergely Tours-i püspöknek a szent-ről szóló négykötetes művében mintegy 200 csodát ír le Mártonról, amelyek a halála után történtek; Odo, aki először kanonok a tours-i Szent Márton templomban, majd Cluny apátja, himnuszt írt a szent tiszteletére a X. század elején. A szerző bemutatja, hogy a művekben hogyan változik Márton személyisége: a római katonából civil ember válik, aki természetfeletti erővel bír.

Maurey részletesen bemutatja a november 11-i és a július 4-i liturgiát különböző korokból és templomokból származó szertartáskönyvek részletes elemzésén keresztül. További három Szent Márton-ünnepet csak Tours-ban ünnepeltek meg: az ereklyék visszavitele Burgundiából a Tours-i Szt. Márton templomba 885 vagy 886. december 13-án; az ereklyék visszavitele a székesegyházból a 903-as viking invázióiban elpusztult majd újjáépített Szt. Márton templomba 919. május 12-én; és a fejeklye translációja az új ereklyetartóba 1324. december 1-jén.

A harmadik fejezet a szent tiszteletét elemzi Tours-ban. A november 11-i fő ünnep mellett további négy Szent Márton-ünnep volt a városban, amely jelentős szerepet játszott nem csak a kanonokok közössége, hanem a város identitásában. A legtöbb liturgikus éneket csak Tours-ban énekelték, nem terjedtek el széles körben Franciaországban. Költők és zeneszerzők szorosan együttműködtek a Szent Márton-templom ceremóniáinak alakításában, hogy a szent tiszteletét szövegekben és zenékben is magas színvonalú művekkel emeljék. Az egész Európában elterjedt énekeket a tours-i Szent Márton-templomban kiegészítették egyedi énekekkel. Az elemzésben központi fontosságú a Tours Városi Könyvtárban fennmaradt 159-es jelzetű kódex, a legkorábbi Tours-i szertartáskönyv, feltehetőleg a XIII. század végéről.

A negyedik fejezet bemutatja, hogy a székesegyház hogyan próbált versenyezni a Szent Márton templom kisugárzásával. Folyamatosan nőtt a rivalizálás a két egyházi központ kanonokjai között a X–XIII. században, Szent Gatien december 18-i fő ünnepe csak az egyik alkalom volt erre. A szétválásnak és a város földrajzi széttagoltságának az angol hadak közeledése vetett véget 1356-ban, aminek hatására az egész várost körülvevő falat építettek. A Szent Márton-templom és a székesegyház sok évszázados széthúzás után összefogott a város adminisztrációjában is.

Az ötödik fejezet zenei és liturgikus oldalról világítja meg a folyamatot, hogy a katonai pályát Krisztus követéséért feladó Márton hogyan vált lovaghóssá a későközépkorban: milyen szerepet játszott az új kép kialakításában a képzőművészet, az irodalom és a zene. A XIV. századra a szent tisztelete túlnőtt a kanonokok hatáskörén, egyre többen magukénak érezték Szent Mártont, és liturgikus gyakorlatok keletkeztek.

A szerző főként az 1791-ben a három tours-i egyházi központ gyűjteményéből létrehozott Tours Városi Könyvtár gyűjteményében található kéziratokban és ősnymtatványokban fennmaradt zenei forrásokra koncentrál: misekönyv, lectionarium, hagiográfia, krónika, végakarat jelentik Maurey

elsődleges forrásait. A zene- és liturgiátörténeti elemzések történeti keretét bemutató részekbe azonban kisebb-nagyobb hibák csúsztak. A magyarországi olvasó szemét nagyon bánthatja, hogy a szerző a szent származásáról így ír két helyen is: Márton pogány szülők gyermekeként egy kis faluban született, ami ma Magyarországon van („Martin was born to pagan parents in a small village in what is today Hungary” 2. o., 74.). A 82. oldalon idézi Tours-i Szent Gergely püspök Szent Márton-életrajzának vonatkozó részét („came from the town of Sabaria in Pannonia”), de semmi sem utal arra, hogy utánanézett volna, hol lehet „Sabaria”. Szerzőnknek fogalma sincs Szombathelyről és Pannonhalmáról, de a magyarországi Szent Márton-tisztelet egyéb emlékeiről sem. Ebből jól kitűnik, nagyon fontos lenne, hogy a Szent Mártonnal foglalkozó magyar kutatók ne csak magyarul közöljék eredményeiket. Ha eddig ez nem is történt meg, jó lenne, hogy a 2015 áprilisában Szombathelyen tartott „Via Sancti Martini. Szent Márton útjai térben és időben” című háromnapos konferencia eredményei ne maradjanak meg a közép-európai kutatók körében, hanem váljanak elérhetővé angol nyelven is. Így a nemzetközi kutatók és a széles közönség többek között azt is megtudná, hogy a Márton-napi felvonulások és a libaevés szokás manapság is Magyarországon és Lengyelországban, nemcsak Németországban, Ausztriában és a Németalföldön, ahogy a könyv szerzője tudja (1. o.).

A szerző felveti a problémát, hogy nem sikerült kiderítenie az 1791-ben létrehozott Tours Városi Könyvtár 1828–1845 (!) között aktív könyvtárosának, Chauveau-nak a keresztnévét, és az állítólag általa kiadott katalógus egyetlen példányát sem ismeri (19. o., 45. lábjegyzet). A katalógust ugyan nem találtam meg, de rövid búvárkodás után kiderítettem, hogy a keresett könyvtáros Anselme-Léopold Chauveau (1773–1844), aki egyben a tours-i régészeti társaság egyik alapító tagja (*M. Ladevèze: Notice sur M. Chauveau père, membre de la Société Archéologique de Touraine. In: Mémoires de la Société archéologique de Touraine. Tome II. 1843–1844. Tours, 1845. 261–265. o.*).

Tüskés Anna

PÓSÁN LÁSZLÓ

A NÉMET LOVAGREND POROSZORSZÁGBAN

A népesség és településszerkezet változásai

(Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2015. 312 o. ISBN 9786155257933)

Pósán László, a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének docense több év kutatómunkáját összegezte újonnan megjelent monográfiájában, amely a Német Lovagrend poroszországi jelenlétét dolgozza fel. A címadás kissé megtévesztő lehet, hiszen a gazdaság- és társadalomtörténeti, továbbá a történeti demográfiai elemzések mellett a munka egy átfogó eseménytörténeti keretben foglalja össze a Német Lovagrend poroszországi jelenlétét a lovagrend és a poroszok közötti 1249. évi christburgi békétől a lovagrendi állam 1525. évi reformációjáig és szekularizációjáig, külön kitekintéssel a keresztény térítés előtti idők társadalmi viszonyaira, továbbá a térség földrajzi adottságainak vizsgálatára.

Nem véletlenül említettük, hogy a megjelent munka egy fontos összegzés. Pósán László már a pályája kezdete óta szakmonográfiák¹ és tanulmányok² egész sorában foglalkozott a Német Lovagrend politika-, had-, de különösen annak társadalom- és gazdaságtörténeti kérdéseivel. Mind az elmúlt közel két évtized munkássága, mind a megjelent kötet két dolgot bizonyít: az egyik – és ez talán a legfontosabb – az, hogy dacára minden nehézségnek, igenis lehetséges Magyarországon színvonalas egyetemes középkortörténeti kutatásokat folytatni. A másik pedig arra szolgál bizonyíték gyanánt, hogy a hadtörténelmi témájú kutatások bátran kiterjeszthetők a társadalom-, a gazdaság- és né-

¹ *Pósán László: A Német Lovagrend története a 13. században. Debrecen, 1996.; Uő: A Német Lovagrend pénzügypolitikája a kezdetektől a 13. század közepéig. Debrecen, 2000.*

² Lásd a kötet 291–293. oldala közötti – a teljesség igényére nem törekvő – szakirodalmi válogatást.